

Závodský, Artur

[Kuczynski, Jürgen. Studie o krásné literatuře a politické ekonomii]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1956, vol. 5, iss. D3, pp. 141-143

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108073>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

i rozbor Serapionových bratří. Skupině Lef věnuje Drozda na str. 261 všeho všudy jen 9 řádků, z nichž se čtenář mnoho nedověděl. Na rozdíl od toho si V. Ivanov povšiml i jejich vulgárně utilitaristických názorů na umění, jejich tvůrčí praxe, jejich theoretických názorů, podřizujících obsah formě, zabýval se i jejich teorií vypracování „poetického jazyka proletariátu“ i kriteriem v hodnocení uměleckých děl, jimž pro ně byla „dikatura vkusu“. Ukazuje také na to, že v době, kdy vyšly první sbírky lefovců, stranický tisk, hlavně Pravda, ostře kritisoval jejich pseudorevoluční, formalistické názory. Vylíčení těchto skutečností pomáhá pochopit správnost boje strany proti všem projevům formalismu.

Domnívám se, že pro přesnost výkladu je nutno uvést, kdy které skupiny vznikaly, což Drozda opomínl — (na př. Serapionovi bratři v r. 1921; Lef v r. 1923), jak se nazývaly (na př. theoretická škola formalismu v literární vědě — Opojaz [Obščestvo po izučeníju poetičeskogo jazyka]; konstruktivisté — Literaturnyj centr konstruktivistov, 1924), pod jakou hlavičkou zasahovali do literatury trockisté — Pereval (1923), kdo k nim patřil (na př. ke skupině Lef — vedle Majakovského N. Asjejev, S. Kirsanov, Kamenskij, O. Brik a j.; ke konstruktivistům — I. Selvinskij, V. Inberová, E. Bagrickij, K. Zelinskij; k Opojazu — vedle V. Šklovského Zirmunskij, Jakubinskij, Ejchenbaum, Tomaševskij, R. Jakobson). Je to důležité ku př. pro poznání vývoje formalismu českého. Zásluhou Romana Jakobsona se objevil formalismus u nás v Linguistickém kroužku. Do pozdějšího estetického strukturalismu přešlo vše, co bylo ve formalismu idealistického — zejména imanence formy, vytrhování díla ze souvislosti nadstavbové atd.

Drozda sice uvedl nejdůležitější literární organizace, ale myslím si, že bylo třeba zevrubně vylíčit situaci na literární frontě. Probrat a rozřídit všechny skupiny a jejich uměleckou praxi už v zájmu historicky věrného zobrazení doby. Takto ucelený a zevrubný obraz o celé situaci kniha nepodává.

Růst sovětské literatury probíhal, jak už bylo řečeno, v procesu úporného ideového boje, což vystihuje výrok A. V. Lunačarského z r. 1924 o situaci v dramatici. Slova Lunačarského však platí též o situaci v literatuře vůbec: „Naše dny — to je drsné jaro budoucího nádherného léta.“ Tento dojem však při četbě Drozdovy knihy zcela nevzniká. Nacházíme zde nepochybně mnoho cenného materiálu, k němuž bude nutno přihlédnout i při dalších pracích obdobného rázu. Avšak úplný obraz bojů, to celé rušné období revolučních a porevolučních let na frontě umění, kdy se v úporných zápasech rodilo nové, socialistické umění — se Drozdovi v knize podat nepodařilo.

Práce V. Ivanova je ucelenější, vyzvedává nejpodstatnější jevy a přes svou stručnost a někdy i sklon k jistému zjednodušování představuje právě svým sevřenějším a vyváženějším podáním výrazné dílo o kulturní politice raného období sovětského státu.

Knihou o stranickém vedení literatury je dnes více než kdy jindy bojovým nástrojem v úsilí o vytváření pravdivé, vysoce ideově-umělecké literatury. Tim zodpovědnější je proto práce každého vědce, zabývajícího se touto problematikou.

Miroslav Mikulášek

Jürgen Kuczynski: Studie o krásné literatuře a politické ekonomii. (Z němčiny přeložili Dr. Vojtěch Zamarovský a Pavel Stránský. Poznámkami a vysvětlivkami opatřil Dr. Vojtěch Zamarovský. Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956, 171 stran.)

Bedřich Engels napsal v dopise Margaretě Harknessové, že se z románového díla Balzacova „dokonce i v ekonomických podrobnostech (na příklad nové uspořádání movitěho a nemovitěho majetku po revoluci) poučil víc než ode všech profesionálních historiků, ekonomů a statistiků té doby dohromady“.¹ Těmito Engelsovými slovy a přirozeně též pracemi klasiků marxismu-leninismu (na př. vzorem K. Marxe v Kapitálu) se řídil Jürgen Kuczynski, autor osmi statí, shrnutých do knihy *Studie o krásné literatuře a politické ekonomii* (originál vyšel v Berlíně r. 1954). Jak konstatuje sám autor v úvodní poznámce, přinášejí srovnávací rozborů děl krásné literatury, vedené v souvislosti se zkoumáním příslušné situace ekonomicko-politické, užitek „pro poznání skutečnosti, pro pochopení a hodnocení základny a nadstavby i jejich vzájemných vztahů“ (str. 5).

Autor váží tematiku svých statí z dějin literatury anglické, francouzské, německé a ruské. Nejsou ovšem všechny Kuczynského studie stejně hluboké, některé — jako stať o Goethově vztahu ke kupci či o Gorkého zobrazení poměrů dělnictva za carismu — se spokojují pouhým nakupením citátů, aniž pisatel z nich vyvodil nějaký pozoruhodnější závěr.

Úvodní studie je věnována Shakespeareovi. Autor dobře ukazuje, jak ideový obsah jednotlivých her tohoto dramatika alžbětinské doby zrcadlí poměr třídních sil v tom či onom

dějinném okamžiku. Kuczynski správně postihl, jak Shakespeare v raných dílech neúprosně zobrazuje zánik feudalismu a vítězství kapitalismu, ale jak ztroskotává vřdycky tam, kde usiluje smířit svůj humanismus s křesnou bezohledných představitelů kapitalismu. V pozdním dramatu *Bouře* se pak rýsuje nenávisť Shakespeara-humanisty ke kapitalistické akumulaci. Kuczynského však nezabavíme výtky, že ve své stati zjednodušuje vztahy mezi základnou a nadstavbou (na př. mezi Shakespearem dramatikem a třídou měšťanstva) i že někdy přehlíží relativní samostatnost ideologické řady jako je literatura.

Druhá studie — vedle stati o Molièrovi nejlepší část knihy — zkoumá poměr filosofie, krásné literatury a politické ekonomie na počátku 17. století v Anglii. Na základě Baconových filosofických děl, zejména jeho spisu *O moudrosti starověku*, na základě Shakespeareova *Krále Leara* a spisu národohospodáře Thomase Millese *Obhajoba kuřce* dochází Kuczynski k závěru, že zatím co se kapitalistická nadstavba projevila už tehdy v úchvatném Shakespeareově dramatu a ve filosofických názorech Baconových, politická ekonomie té doby nebyla schopna vytvořit odpovídající část nadstavby a svým hlásáním monetárního systému se v té době toliko živila zbytky nadstavby feudální. V této studii dochází též Kuczynski k pozoruhodnému poznatku obecné povahy: Ukazuje, jak klasikové marxismu-leninismu připravovali jakožto bojovníci za novou socialistickou společnost nadstavbu této společnosti na těch místech, kde toho třídní boj nejnaléhavěji potřeboval — v ekonomické a politické oblasti. „A naopak lze říci, že živelnost a anarchie při budování jednotlivých oblastí nové ideologie představiteli jiných tříd — na příklad při vzniku feudalismu nebo kapitalismu — je měřítkem chaosu, měřítkem nedostatků ve vědomí, měřítkem naprosté neznalosti zákonů společenského života u těchto tříd“ (str. 49).

V třetí stati ukazuje Kuczynski, jak Defoeovy optimistické výhledy na vývoj mezd a názor „banálního filosofa“ Popa („Vše, co je, je dobré“) jsou v ideologii obrazem krátkého období souladu výrobních vztahů s charakterem výrobních sil, jež trvalo v Anglii po buržoasní revoluci v 17. století.

Zajímavý, i když nikoli už (po sovětských pracích) zcela nový, je autorův rozbor poměrů ve Francii za feudalismu v 17. století. Král si tu balancováním mezi feudály a buržoasií upevnil vlastní moc. Kuczynski sleduje, jak se tento poměr třídních sil odrazil v obrazech lidí Molièrova dramatu *Tartuffe* a v ekonomických pracích předchůdce fysiokratů, mladšího Molièrova současníka Boisguilleberta. V Molièrových komediích jsou feudálové i většina měšťanů charakterisováni záporně; ideály pokrokového měšťanstva vyslovují tu postavy z lidu (služebné a pod.). Král vystupuje v *Tartuffu* jako *deus ex machina*, rozuzlující nesnáze.

V kapitole o Balzacově románě *Sestřenice Běta* a plochém ekonomu té doby *Frédéricu Bastiatovi* ukazuje autor, jak kapitalismus zavedl do všech lidských vztahů zásadu „platit hotovými“. Přerodem významného německého spisovatele druhé poloviny 19. století Theodora Fontana v kritického realistu se zabývá šestá studie. Autor dokumentuje tuto změnu na novele *Schach von Wuthenow* a vykládá ji hlubokou společenskou krizí v sedmdesátých letech.

Je na místě zamyslet se nad užitečností takových studií, jaké podal Kuczynski, pro literární vědu.

Nepopíratelnou zásadou zůstává, že k tomu, abychom mohli zevrubně osvětlit literární proces a vidět místo díla či autora v něm, třeba znát třídní složení společnosti, poměr sil, vztah umělce k zápasu tříd atp. Čím detailnější bude naše povědomost o hospodářsko-sociální situaci studovaného období, tím lépe i pro naše speciální výklady literárně-vědné. V tom ohledu mohou nejlepší studie Kuczynského stát vzorem, jak podávat konkrétní a časově přesně situovanou analýzu hospodářských a sociálních poměrů. Souhlasit můžeme i s devisou Kuczynského o významu děl krásné literatury pro poznání hospodářské, politické a ideologické situace v té které době. Jestliže podpisujeme autorovu větu „Dílům velkých duchů minulosti plně porozumíme jedině tehdy, budeme-li je zkoumat se znalostí historických zvláštností tehdejší základny a jí odpovídající osobitostí v nadstavbě, zejména v politice a v ideologii vůbec“ (str. 85), nemůžeme už tak docela souhlasit s konkluzí, již autor z této věty udělal: „Jedině tak můžeme též správně rozeznat jejich význam, zda a nakolik působily na základnu pokrokové nebo rusivé, zda jejímú vývoji napomáhaly nebo jej brzdily.“ Kuczynski zde totiž zřejmě přezírá specifičnost literatury, její odlišnost od ostatních forem ideologie, její estetičnost. Všechny sociologické rozborův dobové situace, které literární vědec podnikne, musejí čliit k vyslovení také estetikého soudu, který tvoří sám střed každého literárněvědného hodnocení. Neboť postrádal-li dílo estetikou působivost, není uměleckým dílem. V tomto ohledu kniha studií Kuczynského pro literární vědu mnoho nepřináší. Vcelku však je dobrou výzvou k bedlivému studiu hospodářsko-sociálních poměrů, za nichž autor žil, ale i — nechťc — varováním před nebezpečím vulgárně sociologického ztotožňování literatury s ostatními oblastmi ideologie.

Český čtenář dostal knihu s pozorně vypracovaným aparátlem poznámek. Nicméně by dozajista rád přivítal poučný doslov. Překlad se místy nevyhnul chybám věcným (na př. na str. 46 uprostřed se mluví o zbytcích feudální *základny*, ale zřejmě jsou míněny zbytky *nadstavby*; poslední odstavec na str. 14 postrádá v překladu logiku; básník O. Fischer se jmenoval Otokar nikoli Otakar — 107), tak pokleskům jazykovým (tutéž pídu — 9; proti vojsku Generilině a Reganině — 40, atd.).

Artur Závodský

¹ K. Marx—B. Engels, O umění a literatuře, Praha 1951, str. 130.

Česká poezie dvacátých let a básníci sovětského Ruska. Nedlouho po vydání studie M. Drozdy Boj KSR(b) o sovětskou literaturu a jeho ohlas u nás¹ dostává se nám do rukou kniha J a n a Ji š i *Česká poezie dvacátých let a básníci sovětského Ruska* (ČSAV, Praha 1956, 315 stran textu + 26 stran-obrazových příloh) s tematikou příbuznou.

Jiša navazuje na své starší práce, zabývající se vlivem Majakovského na českou poezii.² Tentokrát si však klade úkol značně širší a také obtížnější: ukázat poměr našich levých básníků k sovětské poezii a určit podíl sovětských literárních vlivů na vytváření české socialistické poezie.

Jiša si rozdělil práci do tří částí. První, nejkratší, je theoretickým úvodem a současně metodickým vyznáním autora. Obsahuje zásady, jimiž se Jiša řídil při určování československých literárních vztahů a vlivů. Jiša správně zdůrazňuje, že je tu nutno vycházet z historické situace zkoumaného prostředí, všimnout si tradice vzájemných politických a literárních styků, sledovat a hodnotit překlady i překladatele, posuzovat články, recenze, kritiky, studie a nekrology z dané doby, při čemž třeba přihlídnout i k překážkám, stavějícím se do cesty pronikání nových děl. Jiša ukazuje, že nelze opomíjet ani vzájemné vztahy spisovatelů, to, co je sblížuje. Často je totiž možno nalézt společné rysy v dílech autorů, kteří se navzájem neznají. Při konečném soudu o vlivu je třeba mít na zřeteli, jak byl přetaven do nové literární hodnoty. Součím všech uvedených vztahů musí dávat **pravdivý obraz vývoje literatury.**

a rozdíl od Drozdy, jenž zpracoval svoji knihu způsobem monografickým, volil Jiša postup chronologický a věcný — jednotlivým problémům věnuje vždy samostatnou kapitolu. V II. části knihy — Za poezii proletářskou — se autor snaží zobrazit údobí revoluční vlny, zabírající první polovinu dvacátých let. III. část Jišovy práce — Za ústupu revoluce — líčí události po r. 1925, kdy buržoasie usiluje o konsolidaci své vlády. Chronologické sledování dílčích problémů umožňuje Jišovi podat ucelený historický obraz. Pro dané thema je to postup jistě správný; skrytý však v sobě dvojitý nebezpečí. Předně: činnost jednotlivých spisovatelů, rozdělena do několika kapitol, pozbývá své zákonité souvislosti a pisatel je nucen se opakovat. Na druhé straně může postup, který Jiša zvolil, svědět k tomu, aby se opomíjel předechozí vývoj spisovatelů. Prvnímu nebezpečí čelil autor celkem úspěšně, ale druhému se vždycky vyhnout nedovedl.

V II. části knihy si Jiša všimá (po stručném shrnutí historie vzájemných styků česko-ruských a úvodu do politické situace po válce) informací o sovětském Rusku, které k nám přinášeli první očití svědci — Dr Bohumír Šmeral (Pravda o sovětském Rusku z r. 1920), I. Olbracht (Obrazy ze soudobého Ruska z r. 1920), A. Zápotocký. Poté sleduje narůstání bojovnosti v české poezii, v jejímž čele stanul St. K. Neumann jako básník i organizátor. Jeho časopisy Červen a Kmen přinášely první poznatky o soudobém Rusku, v edici Června vyšel Leninův Stát a revoluce. Jiša neopomíjí ani přínos starších básníků, jako byl Antonín Sova, jenž se dal inspirovat k bojovné básni Sloky spisovatelům (Krvácející bratrství 1920). Jiša ukazuje, jak se čeští spisovatelé snažili pomocí hladovějícímu Rusku vydáním sborníku Sovětské Rusi.³ Krok za krokem sleduje Jiša vývoj české socialistické poezie, uvádí překážky, které musila překonávat, ať již to byly pomlvy, šířené pravcovým tiskem o Sovětském svazu, nebo nedostatečná ideová průprava, která vedla k nesprávnému výběru učitelů. Tak byl na př. dlouho přijímán maloburžoasní Kropotkinův anarchokomunismus.

Revoluční vření doby si žádalo vytvoření odpovídající poezie. Pro nedostatek takové tvorby bylo nutno čerpat z minulosti — ať již z básní Neumannových nebo Srámkových nebo z pokrokové západní poezie — Verhaerena, Walta Whitmana, Heina, Rictuse. Jiša věnuje podrobný rozbor theoretickým statím A. Lunačarského a V. Brjusova, jež kromě jiných vycházely v Neumannových časopisech Červen a Kmen. Jiša zdůrazňuje zásadní význam těchto studií, v nichž byl po prvé vysloven požadavek marxistického světového názoru, správně řešen problém národnosti i otázka poměru proletářské literatury ke kul-